

Johanna Kaleva & Noora Niemi

Sukupuolisensitiivisyys Kauhajoen varhaiskasvatuksessa

Opinnäytetyö

Kevät 2019

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Suuntautumisvaihtoehto:

Tekijä: Johanna Kaleva ja Noora Niemi

Työn nimi: Sukupuolisensitiivisyys Kauhajoen varhaiskasvatuksessa

Ohjaaja: Helena Järvi

Vuosi: 2019 Sivumäärä: 39 Liitteiden lukumäärä: 1

Tämä työ on toiminnallinen opinnäytetyö, joka on suunnattu Kauhajoen varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Tämä opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Kauhajoen varhaiskasvatuksen kanssa, ja tämän opinnäytetyön tuotoksena syntyi luentomateriaalia, joiden pohjalta työ esiteltiin Kauhajoen varhaiskasvattajille.

Opinnäytetyö käsittelee sukupuolisensitiivisyyttä varhaiskasvatuksessa perehtyen samalla lapsen sukupuoli-identiteetin kehittymiseen ja tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen.

Opinnäytetyö koostuu teoriaosuudesta ja opinnäytetyön toiminnallisesta tuotoksesta. Opinnäytetyön lähdemateriaalina on käytetty alan kirjallisuutta, artikkeleita ja verkkojulkaisuja. Opinnäytetyössä ei ole erikseen tutkimusosiota, sillä työssä on hyödynnetty jo valmiiksi olemassa olevaa materiaalia.

Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius sekoitetaan toisinaan keskenään. Sukupuolisensitiivisyys on yksilön sukupuolen huomioimista, mutta ei sen korostamista. Sukupuolisensitiivisellä kasvatustoiteella taataan kaikille lapsille samat oikeudet ja mahdollisuudet sukupuolesta riippumatta. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa nähdään lapsi ennen kaikkea ainutlaatuisena yksilönä, ei vain tyttönä tai poikana. Sukupuolineutraaliudessa jätetään sukupuoli kokonaan huomioimatta, jolloin myöskään lapsen yksilöllisyys ei tule huomioiduksi.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda tietoa sukupuolisensitiivisyydestä ja sen huomioimisesta varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Tavoitteena oli luoda uusia näkökulmia varhaiskasvattajille ja tuoda heidän työhönsä uusia tapoja huomioida lapsen sukupuolisensitiivisyys.

Luentoa varten keräsimme kattavan tietopaketin, joka sisälsi teoriaa muun muassa sukupuolisensitiivisyydestä ja -neutraaliudesta, tasa-arvosta ja näihin liittyvistä laeista. Toiminnallisuudesta puhuessamme osallistimme henkilökuntaa kertomaan omia näkemyksiään ja arjen kokemuksiaan. Lopuksi keräsimme luennosta palautteen perehilemällä.

Avainsanat: varhaiskasvatus, sukupuolisensitiivisyys, sukupuolineutraalius, sukupuoli-identiteetti, tasa-arvo, toiminnallisuus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Johanna Kaleva and Noora Niemi

Title of thesis: Gender sensitivity in early education in Kauhajoki City

Supervisor(s): Helena Järvi

Year: 2019 Number of pages: 39 Number of appendices: 1

The thesis is a functional implementation, which is targeted at early childhood educators at Kauhajoki city. This thesis implemented in cooperation with Kauhajoki city and we produce lecture material based on this work which we introduced to them.

The thesis deals with gender sensitivity in early childhood education while studying the development of the child's gender identity and equal early childhood education. The thesis consists of a theory part and the functional output of the thesis work.

The literature of the thesis has been used in social literature, articles and online publications. The thesis does not have a separate research section, because the work already uses already existing material.

Gender sensitivity and gender neutrality mixed sometimes together. Gender sensitivity is taking into consideration the individual's sex but does not emphasize it. A gender sensitivity breeding medium guarantees the same rights and opportunities for all children regardless of gender. In sex-sensitivity education a child is seen above all as a unique individual, not just a girl or a boy. Gender neutrality is completely ignored in sex, so the individuality of the child is also not taken into account.

The purpose of the thesis is to produce information of gender sensitivity and taking it into account in early childhood education. The aim of this work is to create new perspectives for early childhood educators and bring new ways to take into account the child's gender sensitivity in their work.

For a lecture, we gathered a comprehensive information package that included the theory of gender sensitivity and neutrality, equality and related laws. When we talked about functionality, we involved the staff to share their own views and everyday experiences. Finally, we collected feedback from the lecture on a paper form.

Keywords: early childhood education, gender sensitivity, gender neutrality, gender identity, functionality

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA	7
3 VARHAISKASVATUS	8
3.1. Varhaiskasvatuksen määritelmä.....	8
3.2. Kauhajoen varhaiskasvatus	9
4 SUKUPUOLI	10
4.1 Historia ja kulttuuri.....	10
4.2 Sukupuolen määritelmä.....	10
4.3 Sukupuolen moninaisuus	11
4.4. Lapsen sukupuoli-identiteetti	13
4.4.1 Lapsen sukupuoliristiriita.....	13
4.4.2. Lapsen intersukupuolisuus	14
5 TASA-ARVO	16
5.1. Tasa-arvo	16
5.2. Tasa-arvokasvatus	16
5.2 Tasa-arvoa määrittelevät lait	17
6 SUKUPUOLISENSITIIVISYYS	19
6.1. Sukupuolisensitiivisyyden määritelmä	19
6.2. Sukupuolisensitiivinen kasvatusote	19

6.3. Sukupuolineutraalius	20
7 TOIMINNALLISUUS	22
7.1. Toiminnalliset menetelmät.....	22
7.2. Sadut, tarinat ja sadutus.....	23
7.3. Draama	23
7.4. Liikkuminen	24
7.5. Musiikki	24
7.6. Taide	25
7.7. Arjen puuhat.....	25
7.8. Leikki	26
8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	28
8.1. Toiminnallisen opinnäytetyön määritelmä	28
8.2 Opinnäytetyöprosessi.....	28
9 POHDINTA	31
LÄHTEET.....	34
LIITTEET	39

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuksen työntekijöistä valtaosa on naisia, koska lastentarhanopettajina, lastenhoitajina, päiväkotiapulaisina ja perhepäivähoitajina työskentelevistä vain 2–3 % on miehiä (Suomen virallinen tilasto, 3.12.2010). Tämän johdosta varhaiskasvatuksessa olisi tärkeää sisäistää sukupuolisensitiivinen kasvatusote, koska toiminnan suunnittelevat, ohjaavat, arvioivat ja kehittävät lähestulkoon pelkästään naiset, miessukupuolen näkökulma on vain harvoin käytettävissä. Sukupuoli on kuitenkin varhaiskasvatuksen arjessa mukana koko ajan. Se voi olla kasvattajan mielessä tietoisesti toimintaa suunnitellessa tai toiminnan taustalla tiedostamattomana.

Vaikka sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvokasvatus sisältyvät uusiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, toteutuvatko ne käytännössä? Varhaiskasvattajilla ei ole aina aikaa tai taitoa pysähtyä arvioimaan omaa toimintaansa ja huomioimaan esimerkiksi sukupuolittuneita käytäntöjä, joiden mukaan he toimivat huomaamattaan joka päivä. Tavoittemme on luentojen avulla saada kasvattajat havahtumaan ja tarkastelemaan omaa toimintaansa ikään kuin ulkopuolelta. Havahtumisen seurauksena toivomme kasvattajien huomioivan omat sukupuoliin sidotut toimintamallinsa ja löytämään uusia sukupuolisensitiivisiä tapoja niiden tilalle.

Miten helposti tytöt ohjataan siisteihin ja hiljaisiin ”pöytähommiin” kuten pujottelemaan helmiä tai piirtämään? Entä pojat liikkumaan, ”purkamaan energiaa”? Vallitseeko yhteiskunnassamme vielä tietyt stereotypiat liittyen siihen mitä tytöt tai pojat saavat leikkiä tai mikä ei ole heille suotavaa?

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA

Aloitimme tekemään opinnäytetyötämme keväällä 2018. Tiesimme, että haluamme tehdä opinnäytetyömme varhaiskasvatukseen liittyen ja saimme näin jo rajattua työmme aihealuetta. Opinnäytetyön tavoitteena on kerätä Kauhajoen varhaiskasvatuksen ammattilaisille tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatusmallista ja tuoda heidän työhönsä uusia näkökulmia sen toteuttamiseen.

Kauhajoen varhaiskasvatuksen alue-esimiehen kanssa keskusteltaessa opinnäytetyömme aiheeksi valikoitui sukupuolisensitiivisyydestä ja sukupuolisensitiivisestä työotteesta kertominen Kauhajoen varhaiskasvatuksen työntekijöille. Sukupuolisensitiivisyys sekoitetaan arkikielessä usein sukupuolineutraaliuden kanssa, vaikka näillä termeillä tarkoitetaan kahta eri asiaa. Nämä sanat aiheuttavat ihmisissä monenlaisia tunnereaktioita, ja siksi me haluamme tuoda omassa työssämme esiin näiden todelliset merkitykset ja sen, miten sukupuolisensitiivisyys näkyy varhaiskasvatuksen jokapäiväisessä arjessa. Teemme osana opinnäytetyötämme aiheesta pdf- muotoisen oppaan Kauhajoen varhaiskasvatuksen työntekijöille. Toivomme kokoomamme materiaalin pohjalta varhaiskasvattajien saavan uutta tietoa sukupuolisensitiivisyydestä ja havahtuvan pohtimaan omaa työskentelytapaansa. Lindonin (2006, 49) kysymyksiä mukaillen; Pitääkö tyttöjen ja poikien olla erilaisia ulkonäöltään, käytökseltään tai tavoitteiltaan? Vai onko aikuisten vastuulla vaalia noita eroavaisuuksia, koska tytöt ja pojat eivät voi olla samanlaisia?

3 VARHAISKASVATUS

3.1. Varhaiskasvatuksen määritelmä

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan kasvatusta, hoitoa ja opetusta, jotka kokonaisuutena tukevat lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatukseen on oikeutettu jokainen alle kouluikäinen lapsi, ja sen järjestämisestä huolehtii kunta (Kuntaliitto 20.12.2018). Jokainen lapsi on oikeutettu saamaan varhaiskasvatusta 20 tuntia viikossa riippumatta siitä, ovatko vanhemmat töissä vai eivät. Tätä kutsutaan lapsen subjektiiviseksi oikeudeksi varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa, perhepäivähoidossa, ryhmäperhepäivähoidossa ja varhaiskasvatuskerhoissa. Opetushallitus, [viitattu 30.1.2019].) Suomessa varhaiskasvatuksesta säädetään varhaiskasvatuslaissa (L 540/2018).

Varhaiskasvatus on suunnitelmallista työtä, jossa tavoitteellisuus on tärkeässä osassa. Varhaiskasvatuksessa painotetaan tärkeänä asiana myös pedagogiikkaa eli lasten tietoista opettamista. Varhaiskasvatus tukee kotien kasvatustyötä, ja sen avulla pyritään edistämään lapsen ja hänen perheensä hyvinvointia (Opetushallitus, [viitattu 30.1.2019].)

1.8.2015 alkaen perusopetuslakiin kirjattiin kaikkien kuusi vuotta täyttäneiden velvollisuus osallistua esikouluopetukseen (L 628/1998 26 a §). Ennen tätä päätöstä esikouluopetukseen osallistuminen oli vapaaehtoista eikä siihen ollut lakivelvoitetta. Kunnat vastaavat esiopetuksen järjestämisestä, mutta myös yksityiset perusopetuksen järjestäjät sekä valtion oppilaitokset voivat järjestää esiopetusta, jos heillä on siihen erillinen lupa (Opetushallitus, [viitattu 30.1.2019]). Esikouluopetus katsotaan kuuluvan vielä osaksi varhaiskasvatusta (Mahkonen 2018, 55). Vuonna 2017 esiopetukseen osallistui yhteensä 61 029 lasta, joista neljä viidestä kävi esikoulun varhaiskasvatuksen piirissä (Mahkonen 2018, 55). Esiopetuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa käytetään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita ja niiden pohjalta laadittuja paikallisia

opetussuunnitelmia. Jokaiselle esikouluoppilaalle laaditaan myös oma henkilökohtainen esiopetussuunnitelma (Opetushallitus, [viitattu 30.1.2019].)

3.2. Kauhajoen varhaiskasvatus

Kauhajoen varhaiskasvatus kuuluu hallinnollisesti sivistystoimen alaisuuteen. Varhaiskasvatusjohtajana toimii Kirsi Koski-Säntti ja varhaiskasvatuksen alue-esimiehinä Sirkka Multisilta, Anne Mäkelä ja Heidi Viinikainen. Kaupungissa toimii kolme päiväkotia; Aron, Filppulan ja Pikku-Äijän yksiköt. Ryhmäperhepäivähoito toteutuu myös kolmessa yksikössä eli niin sanotuissa ”ryhmiksissä”, joita ovat Kuusenkolo Pöntäneellä, Niittyvilla Hyypässä ja Nummijärven ryhmis Nummijärvellä. Lisäksi toimii varhaiskasvatuskerhot ja avoimen varhaiskasvatuksen kohtaamispaikka perhetupa Soffa vaihtoehtoina jokapäiväiselle varhaiskasvatukselle. Kaupungin alueella toimii myös 22 perhepäivähoitajaa hoitaen lapsia omissa kodeissaan.

4 SUKUPUOLI

4.1 Historia ja kulttuuri

Suomessa sukupuolet, eli naiset ja miehet, on kuvattu rinnakkain ja riippuvaisina toisistaan. Heidän välilleen on elättäjyyden ja työn kautta muodostunut hierarkkinen ero, jolloin mies on nähty ylempänä ja nainen alempana sosioekonomiselta asemaltaan. Samankaltaista kotitalouteen ja ammatteihin pohjautuvaa luokitusta on käytetty jo 1700-luvulta aina 2000-luvulle saakka. (Kinnunen 2001, 168.)

Suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan kuuluu sukupuolen valitsemisen pakko. Jokainen syntynyt lapsi määritellään joko tytöksi tai pojaksi. Kulttuurimme rakenteeseen kuuluu myös sukupuolijärjestelmä, joka määrittelee sukupuolia olevan virallisesti kaksi sekä mitkä niiden keskinäiset suhteet, rajoitukset ja mahdollisuudet ovat. (Huuska & Karvinen 2012, 34–40.)

4.2 Sukupuolen määritelmä

Sukupuoli voidaan nähdä laajana käsitteenä. Biologisesti ihmiset voidaan jakaa kahteen eri sukupuoleen geneettisten, hormonaalisten sekä anatomisten tekijöiden perusteella. Neurologisien tutkimuksien avulla on pystytty todentamaan, että erot eri sukupuolisten pienten lasten aivojen toiminnassa sekä rakenteessa ovat suhteellisen pienet. Tämä tukee ajatusta siitä, että olemme syntyessämme sukupuolesta riippumatta samalla lailla ajattelevia olentoja, mutta ympäristö ja kasvatus muokkaavat pienet erot jo lapsuudesta lähtien pysyviksi eroiksi (Opetus- ja kulttuuriministeriö, [viitattu 20.8.2018].)

Aiemmin tutkijat ovat kiistelleet siitä, ovatko ihmiselle hänen kehityksensä kannalta tärkeämpiä perintö- vai ympäristötekijät. Nykyisin tutkitaan enemmän niitä ympäristötekijöitä, jotka vaikuttavat geenien käyttäytymiseen, sillä niiden yhteisvaikutus ymmärretään paremmin. Neurotieteiden, kehityspsykologisen ja kehityksellisen psykopatologian tutkimuksien pohjalta saadut tiedot ovat lisänneet

tietoa ihmisen kehityksestä, ja ne ovat muuttaneet käsityksiä ihmisen biologisesta, psyykkisestä ja sosiaalisesta kehityksestä sekä niihin vaikuttavista tekijöistä. Niin geneettiset kuin biofysiologisetkin tulokset yhdistetään ympäristötekijöihin aina molekyyli- ja solutasolta asti kulttuurin ja yhteiskunnan vaikutuksiin saakka. Aivojen ja mielen kehityksen perusta on kokemuksissa, joita saamme ympäristöstä syntymästämme lähtien, koska ne vaikuttavat keskushermoston kypsymiseen. (Puura & Laukkanen 2016, 20.)

Sukupuolen määritelmä sisältää uskomuksia, arvoja, normeja ja oletuksia siitä, millainen tyttö tai poika on ja miten heidän tulisi käyttäytyä (Tyttöjen talo, [viitattu 17.8.2018]). Nämä sukupuoleen liittyvät odotukset, mallit ja rakenteet vaikuttavat koko elämään, niin kasvuun, kehitykseen kuin oppimiseenkin (Suomen setlementtiliitto, [viitattu 27.8.2018]). Yhteiskunnassamme vallitsee edelleen tietynlainen ihmiskäsitys ja normit, joiden kautta sukupuoliroolit määrittyvät tietynlaisiksi. Myös kulttuuriset ja sosiaaliset suhteet vaikuttavat sukupuolen rakentumiseen (Opetus ja kulttuuriministeriö, [viitattu 20.8.2018]).

4.3 Sukupuolen moninaisuus

Suurin osa ihmisistä on todennäköisesti tyytyväisiä siihen sukupuoleen, mikä heille on määritelty syntymässä. He ovat yksinkertaisesti miehiä tai naisia, ilman suurempaa analyysia asiasta. He kuuluvat enemmistöön, jota kutsutaan cissukupuoliseksi. Sana cis tulee latinan kielestä ja sen suomennos tarkoittaa ”tällä puolen”. Cissukupuoliset ovat sinut syntymässään saadun sukupuolensa kanssa. Tätä sukupuolen kokemusta vahvistetaan yhteiskunnassamme vertailemalla miesten ja naisten eroavaisuuksia (Ristkari, Suni & Tyni 2018, 22.) Cissukupuolinen voidaan kuvata ei-transsukupuoliseksi ihmiseksi (Trasek, [viitattu 22.1.2019]).

Ihmisen omaa kokemusta hänen sukupuolestaan kutsutaan sukupuoli-identiteetiksi. Useimmilla ihmisillä sukupuoli-identiteetti vastaa sitä sukupuolta, mikä heille on määritelty heidän syntyessään, mutta ei kaikilla. Osalla ihmisistä sukupuoli-identiteetti muuttuu elämän aikana. Sukupuoli-identiteetti on jokaiselle ihmiselle

yksilöllinen asia, ja se voi olla myös jokin muu sukupuolen määritelmä kuin vain jompikumpi Suomen juridisista sukupuolista (THL 21.3.2018.)

Käsite transihminen on yläkategoria, johon sisällytetään muunsukupuoliset, transsukupuoliset sekä joissain tilanteissa myös transvestiitit (Trasek, [viitattu 22.1.2019]). Muunsukupuolisuudella kuvataan ihmistä, joka voi olla nainen tai mies tai sekä että, se voi olla myös jotain naiseuden ja mieheyden väliltä tai jotain aivan muuta (Sateenkaaritieto 22.11.2018). Sitä on vaikeaa määritellä tietynlaiseksi, koska sillä voidaan kuvata monia erilaisia sukupuolia ja tapoja sen kokemiseen. Sillä ei voida kuvata kuitenkaan kaikkia niitä, jotka jäävät nais-miesjaon ulkopuolelle. Esimerkiksi sukupuolettomuus on yksi sellainen, mitä ei voida kuvata muun sukupuolisuutena (Ristkari ym. 2018, 24.)

Sukupuoleton on saanut syntymässä sukupuolekseen miehen tai naisen, mutta hän kokee itse olevansa sukupuoleton. Hän voi kokea sukupuolettomuuden omaksi sukupuoli-identiteetikseen tai olla ilman sukupuoli-identiteettiä. Sukupuoleton ihminen voi määritellä sukupuolettomuutensa myös termillä agender, jolla tarkoitetaan sukupuoli-identiteetin puuttumista sekä sukupuolettomuutta (, Ristkari ym. 2018, 24 & Seta 22.11.2018.)

Transsukupuolinen henkilö voidaan kuvata henkilönä, jonka sukupuoli ei vastaa hänelle syntymässään määriteltyä sukupuolta. Sana "trans" on latinaa, ja sen suomennos tarkoittaa "toisella puolen". Sanaa "trans" ei voida määritellä tietyksi sukupuoleksi, sillä transsukupuolisen ihmisen sukupuoli voi olla nainen, mies tai jokin muu. Transnaisella tarkoitetaan naista, joka on syntymässä määritelty pojaksi hänen kehonsa perusteella. Hän on kuitenkin todellisuudessa nainen, jonka syntymässä määritelty sukupuoli ei vastaa hänen sukupuoltaan. Transmiehellä tarkoitetaan miestä, joka on määritelty tytöksi hänen syntyessään, mutta hän on oikeasti mies eikä hänen sukupuolensa täten vastaa hänen sukupuoltaan. (Ristkari ym. 2018, 23.)

Intersukupuolisuudella tarkoitetaan, että ihmisen anatomia tai hormonitoiminta eivät ole yksiselitteisesti jaoteltavissa nais- tai miestyypiksi. Intersukupuolisuus vahvistaa käsitystä siitä, että sukupuolta ei voida jaotella vain kahteen sukupuoleen. Se on synnynnäistä ja muodostuu osalle omaksi sukupuoli-identiteetiksi. Vain pieni

osa saa silti diagnoosin jo syntyessään, sillä monet ovat tietämättömiä omasta intersukupuolisuudestaan. Osalle asia saattaa tulla ilmi, jos esimerkiksi kuukautiset eivät ala murrosiässä tai jos aikuisena ilmenee lapsen saamiseen liittyviä ongelmia (Ristkari ym. 2018, 23-24, Seta [viitattu 25.1.2019].)

4.4. Lapsen sukupuoli-identiteetti

Lapsen kokemus omasta sukupuolesta eli toisin sanoen hänen sukupuoli-identiteettinsä alkaa kehittyä noin 2-4-vuotiaana. Lapsi voi kokea sukupuolensa monella eri tavoin, ja se on usein yksilöllinen kokemus (Transtukipiste, [viitattu 27.1.2019].) Sukupuoli-identiteetiksi kutsutaan tunnetta, kun lapsi tietää olevansa joko tyttö tai poika (Sukupuolen moninaisuus, 2017, 9). Sitä voidaan kuvata ihmisen omaksi näkemykseksi ja kokemukseksi omasta sukupuolestaan (Terveystieteiden tutkimuskeskus 21.3.2019). Lapsi voi kokea olevansa poika tai tyttö, osittain sekä poika että tyttö, jotain tältä väliltä tai täysin sukupuoleton. Lapsen sukupuoli kehittyy lapsen mukana sisäsyntyisesti. Se on osa lapsen identiteettiä eivätkä sitä voi muut ihmiset muuttaa (Sukupuolen moninaisuus ja lapset 2019, 5.)

Jo alle kouluikäisten sukupuoliroolien rakentumisvaiheessa voi havaita ryhmäpaineita lasten kesken. Tytöt nähdään usein kiinnostuneina kaunistautumisesta ja ulkonäöstään. Jos tiettyä tyttöä tällaiset leikit eivät kiinnosta, voidaan tyttöä jopa syrjiä asian vuoksi. Aikuisten olisi hyvä pysähtyä miettimään näissä tilanteissa omia ja lastensa asenteita ja puuttua tällaiseen käytökseen (Cacciatore, R. 2007, 97.)

”Tosi mies voi olla sairaanhoitaja, tosinainen jalkapalloilija ja lähes kaikki työt sujuvat kummalta tahansa” (Cacciatore 2007, 97).

4.4.1 Lapsen sukupuoliristiriita

Lapsen sukupuoliristiriita voi ilmetä monella eri tavoin. Lapsi voi pyrkiä tuomaan esiin omaa kokemustaan sukupuolestaan, tai hän voi olla asiasta epävarma ja hämmentynyt ja haluaa salata oman kokemuksensa sukupuolestaan (Sukupuolen moninaisuus ja lapset 2019, 5.) Lapsella voi olla selkeä tunne siitä, että hänen

kuuluisi olla toista sukupuolta tietäen, että hän ei ole samaa sukupuolta, miksi hänet on syntymässä määritelty. Lapsi voi toivoa tai haaveilla olevansa ja muuttuvansa toisen sukupuolen edustajaksi, kuin mitä hän nyt on (Transtukipiste [Viitattu 30.1.2019].)

Jos lapsi ei saa oikeaa tietoa omasta kasvustaan tai kehityksestään, voi se vaarantaa lapsen kehityksen. Lapsen kokiessa sukupuolekseen eri sukupuolen, kuin mitä muut sanovat hänen sukupuolekseen, tai kokiessaan olevansa välillä tyttö ja välillä poika, on hämmentävä kokemus. Jos syntymässä pojaksi todettu lapsi kokee olevansa tyttö jo pienestä lapsesta lähtien, on muiden hyvä muistaa, että lapsi ei pysty lopettamaan tunnetta siitä, että hän on tyttö. Tämä tunne ei lähde pois, vaikka muut muistuttaisivat hänen olevan poika eikä tyttö. Tällaiset tilanteet voivat hämmentää lasta ja voivat aiheuttaa samalla lapselle tunteen, että häntä ei hyväksytä sellaisena kuin hän on. Lapsi voi tällöin kokea, että hän on viallinen tai vain muuten erilainen kuin muut (Huuska, M. 16.11.2017.) Kasvattajien ja lapsen muun lähipiiriin olisi hyvä välttää pilkkaavia sanoja sukupuolen moninaisuudesta. Aikuisten asenteet sukupuolen moninaisuutta kohtaan voivat välittyä lapselle. Jos asenteet ovat negatiivissävytteisiä, lapsi voi haluta salata mieluummin todellisen minänsä kuin kohdata häpeän itsestään. Lapsen on tärkeää saada olla juuri sitä, mitä hän on, eikä hänen tule joutua häpeämään omaa sukupuoli-identiteettiään (Cacciatore 2007, 95.)

Lapsilla saattaa ilmetä sukupuolisamastumista, jolloin lapsi leikkii välillä olevansa myös toista sukupuolta oleva lapsi. Tätä ilmenee enemmän pojilla, mutta myös tytöillä. Näin he voivat eläytyä toisen sukupuolen edustajaksi ja tuoda esiin heissä olevia tuntemuksiaan ja taipumuksiaan, joita he eivät voi tuoda esiin omassa kasvuympäristössään (Sukupuolen moninaisuus 2017, 9.)

Sukupuoliristiriita voi näkyä myös muilla tavoin lapsuudessa, kuten tunteena siitä, että ei kuulu muiden joukkoon. Se voi näyttäytyä esimerkiksi vaikeutena päästä mukaan tyttö- tai poikaryhmiin tai lapsi voi kokea muuten ulkopuolisuuden, epävarmuuden tai vierauden tunteita (Transtukipiste [Viitattu 30.1.2019].)

4.4.2. Lapsen intersukupuolisuus

Lapsen intersukupuolisuus havaitaan joskus jo syntymän yhteydessä, mutta se voi tulla ilmi myös vasta myöhemmin. Intersukupuolisella lapsella sukupuolen kehitys on yksilöllistä. Lapsi voi poiketa anatomisesti muista tytöistä tai pojista tai hän voi näyttää ulkoisesti enemmän tytöltä, mutta hänellä voi olla myös joitain poikien piirteitä tai päinvastoin (Sukupuolen moninaisuus 2017, 12.) Lapsen tulevaa sukupuoli-identiteettiä ei voi kuitenkaan päätellä vain intersukupuolisuuden kautta, sillä sen tietää vasta, kun lapsi osaa itse kertoa oman sukupuolensa (Opas intersukupuolisen lapsen perheelle ja läheisille 2019, 5). On siis hyvä muistaa, että vanhempi ei voi vaikuttaa lapsen sukupuoleen, vaan lapsi määrittelee ja löytää oman sukupuolensa itse. Lapsella voi muuttua kokemus omasta itsestään ja omasta sukupuolestaan eri aikoina. Vanhemman on hyvä antaa lapsen sanoittaa omia kokemuksiaan, sukupuoltaan ja omaa itseään ja antaa käsitellä näitä leikin avulla (Opas intersukupuolisen lapsen perheelle ja läheisille 2019, 10.)

5 TASA-ARVO

5.1. Tasa-arvo

Tasa-arvolla tarkoitetaan jokaisen yksilön samanarvoisuutta riippumatta kenenkään yksilöllisistä tekijöistä kuten sukupuolesta, rodusta, väristä, kielestä, uskonnosta, seksuaalisesta suuntautumisesta, kansallisesta alkuperästä, yhteiskunnallisesta asemasta tai varallisuudesta tai poliittisesta mielipiteestä. Tasa-arvossa on keskeistä yhteiskunnan eri jäsenten väliset tasa-arvoiset suhteet (Suomen YK-liitto, [viitattu 4.11.2018].) Tasa-arvoa säädetään Suomessa yhdenvertaisuuslaissa (L 1325/2014, perustuslaissa (L 11.6.1999/731) sekä naisten ja miesten välisessä tasa-arvolaisissa (L 8.8.1986/609). Naisten ja miesten välisessä tasa-arvolaisissa kielletään sukupuoleen ja sukupuoli-identiteettiin kohdistuva syrjintä (Yhdenvertaisuus, [viitattu 4.11.2018]).

5.2. Tasa-arvokasvatus

Varhaiskasvatus ja esiopetus on nähty tasa-arvon merkittävänä edistäjänä jo valtioneuvoston julkaisussa vuonna 2010. Valtioneuvoston julkaisun mukaan varhaiskasvatuksessa voitaisiin vähentää tyttöjen ja poikien välistä stereotyyppistä ajattelua kehittämällä sekä varhaiskasvatuksen toiminta- ja opetussuunnitelmia, että erilaisia menetelmiä (Ylitapio-Mäntylä 2012, 26–27). Tämän selonteon jälkeen varhaiskasvatustalake on muutettu viimeksi vuonna 2018, ja siinä korostuu yhä enemmän lapsen yksilöllisyyden huomioiminen. Ylitapio-Mäntylä kuvaa tasa-arvokasvatuksen olevan sekä tasa-arvon että sukupuolittuneiden käytänteiden huomioonottamista eli oman tutun näkökulman herättelyä ja analysointia arjen tutuissa asioissa.

Tasa-arvo voi olla toiminnan lähtökohtana tai tavoitteena. Tasa-arvon ollessa työn lähtökohtana tarkoitetaan sen jo olevan olemassa osana työskentelyä eikä sitä silloin tarvitse erityisemmin edistää tietyin toimenpitein. Jos tasa-arvo on jo toiminnan lähtökohtana, voidaan kuitenkin miettiä, miten sitä voitaisiin vielä arvioida

tai mitata omassa työssä (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2015,7.) On vaikeaa arvioida omaa tasa-arvoista toimintaa, jos sitä ei ole koskaan arvioinut kriittisesti. Varhaiskasvatuksessa tasa-arvon nostaminen toiminnan tavoitteeksi ei tarkoita aiempien toimintatapojen osoittamista huonoiksi, vaan pikemminkin olisi hyvä välillä pysähtyä miettimään, mitä käsite tarkoittaa ja miten se toteutuu omassa toiminnassa (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2015,7.) Varhaiskasvatuksessa on kansalaisuudeltaan, kieleltään sekä sukupuoleltaan erilaisia lapsia. Jokainen lapsi tulee ottaa huomioon omana tärkeänä yksilönään. Lapset ovat usein avarakatseisempia kuin aikuiset havainnoidessaan ympärillään olevaa maailmaa, eivätkä he hämmästy, vaikka kuusivuotias poika toisi esimerkiksi nuken päiväkotiin (Ylitapio- Mäntylä 2012, 27.) Tasa-arvo toteutuu varhaiskasvatuksessa, kun jokainen lapsi saa leikkiä haluamallansa lelulla (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2015, 7).

Varhaiskasvatuksessa tasa-arvoinen toiminta on sitä, että lapsi ja aikuinen saavat olla juuri sellaisia, kuin he ovat. Varhaiskasvatuksessa tasa-arvoa kuvaa myös se, että erisukupuoliset lapset saavat olla ystäviä ilman, että asialle naureskellaan tai asiaa kommentoidaan sen enempää kuin muidenkaan lasten ystävyyssuhteita. Jokainen lapsi saa leikkiä haluamallansa lelulla ilman, että asiaa kyseenalaistetaan ilmeillä, sanoilla tai eleillä. Sukupuoli ei saa määritellä sitä, mistä lapsi pitää, mitä hän osaa tai mitä hänestä voi tulla (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2015, 7.)

5.2 Tasa-arvoa määrittelevät lait

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus on kirjattu lakeihin ja asetuksiin. Uuteen varhaiskasvatuslakiin on kirjattu varhaiskasvatuksen tavoitteeksi antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta sekä sukupuolten tasa-arvoa, antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa (L 540/2018 3§).

Perustuslakiin on kirjattu ihmisten olevan yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän,

kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (L 11.6.1999/731 6§). Näiden lisäksi asia ilmenee lasten oikeuksien sopimuksessa (Lapsen oikeudet [viitattu 12.4.2019]) sekä uudessa 1.1.2015 voimaan tullessa tasa-arvolaisissa (L 8.8.1986/609). Tasa-arvolaki velvoittaa työnantajat, viranomaiset ja koulutuksen järjestäjät ennaltaehkäisemään sukupuoleen kohdistuvaa syrjintää (Tasa-arvo, syrjintä ja sukupuolen moninaisuus 2015, 12). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittelevät varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun sekä lapsen oikeudet ilmaista itseään, ajatuksiaan ja mielipiteitään, oikeuden leikkiä ja rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti, oikeuden yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18-19).

6 SUKUPUOLISENSITIIVISYYS

6.1. Sukupuolisensitiivisyyden määritelmä

Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius sekoitetaan usein arkikielessä toisiinsa. Todellisuudessa ne ovat kuitenkin kaksi eri asiaa. Sukupuolisensitiivisyys on kasvattajan kykyä tiedostaa sekä tunnistaa erilaisia stereotyyppioita sukupuolten välillä ja välttää omalla toiminnallaan tarpeettomia kahtiajakoja sukupuolten välillä. Sukupuolisensitiivisyys on kykyä nähdä ja kohdata ihminen tasa-arvoisesti, omana ainutlaatuisena yksilönään (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2015,13.) Sen tarkoituksena on purkaa ja avartaa sukupuolien välisiä rooliodotuksia sekä käyttäytymismalleja. Sukupuolisensitiivisellä työotteella pyritään tunnistamaan ja kyseenalaistamaan sukupuolittuneita käytäntöjä kaventaen niiden välistä eroavaisuutta. Sukupuolisensitiivisyyden avulla kannustetaan jokaista olemaan rohkeasti oma itsensä, samalla arvostaen ja hyväksyen oman identiteettinsä (Suomen setlementtiliitto [viitattu 27.8.2018.] Sukupuolisensitiivisyyden tavoitteena on, että aikuinen tarjoaa moninaisia malleja ihmisenä olemiseen rajoittamatta ennalta lapsen mahdollisuuksia (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2015, 13). Sen tarkoituksena ei ole kieltää sukupuolen olemassaoloa eikä poistaa yksilöiden sukupuolisuutta. Sukupuolisensitiivisyydellä voidaan tavoittaa ihmisen yksilöllinen vahvuus, kauneus sekä hyvyys (Tyttöjen talo, [viitattu 17.8.2018].)

6.2. Sukupuolisensitiivinen kasvatusote

Sukupuolisensitiivisen kasvatusotteen tavoitteena on, että aikuinen tunnistaisi sukupuoleen liittyviä asenteita, arvoja sekä oletuksia, jotka näkyvät lapsen kasvatuksessa sekä arjen toiminnassa. Tällä pyritään vaikuttamaan aikuisen ajatusmaailmaan, ei muuttamaan lasta. Varhaiskasvatuksessa tämä tarkoittaa kasvattajan kykyä arvioida omaa toimintaansa ja omien ajatusten pohdintaa esittämällä itselleen kysymyksiä kuten ”Ovatko kaikki pojat kiinnostuneita

jalkapallosta?” tai ”Miten kohtaan lapsen, jolla näyttäytyy sukupuoliristiriita tai sukupuolisamastuminen?” (Tasa-arvoa päiväkotiin 31.8.2016, 9.)

Kasvattajan on hyvä pohtia, leikkivätkö tytöt nukeilla vain, koska he ovat tyttöjä, vai leikkivätkö he nukeilla siksi, että ympäristömme opettaa vihjeiden ja palautteiden kautta, että se on tytöille sopiva leikkikalua. Jos nuket ovat tytöille tyypillisiä leikkivälineitä, onko varhaiskasvatuksessa nukken valinta poikien leluksi sallittua tai mahdollista? Sukupuolisensitiivisellä kasvatusotteella kasvattaja pohtii, mikä mahdollistaa ja tukee lapsen leikkivalintoja ja toisaalta mikä rajoittaa niitä (Tasa-arvoinen kasvatusta 2015, 7.)

Sukupuolisensitiivisessä toiminnassa ei ole olemassa valmiita toimintamalleja, joiden mukaan tulee toimia. Sukupuolisensitiivisyys sen sijaan herättelee ihmistä pohtimaan toimintaansa ja antaa ehdotuksia toiminnalle. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset keksivät usein itse toimivat ratkaisut lapsiryhmiinsä sekä työyhteisöön. Tämä vaatii kuitenkin työntekijöiden tiedostamisen sukupuolittuneista toimintamalleista, jotta niitä voidaan käsitellä ryhmässä. Tämän lisäksi kasvattajalla tulee olla halu uudistua. Uusien tapojen opetteleminen ja vanhojen tapojen muuttaminen vaativat kärsivällisyyttä ja aikaa. Tämän vuoksi omien rutiinien rikkominen ja jo pienten tasa-arvotekojen tekeminen ovat tärkeitä (Tasa-arvoa päiväkotiin 31.8.2016, 9.)

6.3. Sukupuolineutraalius

Sukupuolineutraaliudella tarkoitetaan sukupuolen huomiotta jättämistä eli toimimista kaikkien yksilöiden kanssa samankaltaisesti sukupuolesta riippumatta. Sukupuolineutraaliudella pyritään tasa-arvoiseen toimintaan, mutta toimintatavan ollessa samanlainen jokaisen ihmisen kohdalla, yksilöiden eroavaisuudelle ei anneta tilaa, ja näin heidän erilaisuutensa jäävät huomioimatta (Ylitapio-Mäntylä 2012, 25). Sukupuolineutraalinen näkemys kasvatustoiminnassa ei näin ollen takaa lapsille tasa-arvoista toimintaa (Tasa-arvoinen kasvatusta 2015, 13). Koska sukupuolineutraalissa ajattelutavassa kielletään yleiset sukupuolien merkitykset, ne

voivatkin jäädä huomaamatta vallalle, koska paino on näennäisellä neutraaliudella (Huuki, Kivijärvi & Lunabba 2018, 11).

Sukupuolineutraalius tarkoittaa Syrjäläisen ja Kujalan (2010, 32) mielestä sukupuolierojen tunnistamattomuutta. Heidän mukaansa tällöin ei tahdota tai kyetä huomioimaan naisten ja miesten, tyttöjen ja poikien välisiä eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia. Tunnistamattomuuden johdosta niiden vaikutukset ja merkitykset jäävät tunnistamatta, tuntematta ja tunnustamatta.

7 TOIMINNALLISUUS

7.1. Toiminnalliset menetelmät

Kataja, Jaakkola ja Liukkonen (2011, 30) kirjoittavat, että toiminnallisiksi menetelmiksi voidaan kutsua kaikkia toiminnallisia harjoituksia ja tehtäviä, joiden on tarkoitus aktivoida ryhmän tai yksilön oppimista ja toimintaa. Heidän mielestään asioiden käsittelyyn, ratkaisemiseen ja oppimiseen on aina olemassa useita eri tapoja. Toiminnallisia menetelmiä käyttämällä luotetaan yksilön ja ryhmän omaan kykyyn löytää mielekäs ratkaisukeskeinen toimintatapa. Katajan ym. mielestä muun muassa liikuntakasvatus, leikki ja narratiivisuus ovat toiminnallisten menetelmien peruselementtejä. He kirjoittavat toiminnallisten menetelmien soveltuvan hyvin vaikeidenkin asioiden käsittelyyn erilaisissa yhteisöissä, esimerkiksi varhaiskasvatuksessa. Ryhmien toiminnan tarkasteluun ja kehittämiseen erilaiset toiminnalliset aktiviteetit antavat kelpo työkaluja. (Kataja ym. 2011, 9)

Toiminta, toiminnalliset menetelmät ja leikki ovat itsestään selvästi mukana lasten kanssa työskenneltäessä. Kaikille lapsille maailmanlaajuisesti on luontevaa leikkiä ja ilmaista itseään kokonaisvaltaisesti kehonsa kautta (Winnicot, 1971).

Kuusrainen (2002) mielestä toiminnallisuutta työskentelytapana käytettäessä on hyvät edellytykset huomioida lapsilähtöisyys sen joustavuuden ja luovuuden ansiosta. Hän korostaa, että kun toiminnallisuus on suunniteltu pedagogisten tavoitteiden pohjalta ja sitä käytetään tavoitteisiin pääsemiseksi, se ei jää pelkäksi puuhasteluksi. Tekemisen ja toiminnan kautta voidaan ohjata, opettaa, aktivoida ja motivoida sekä luoda positiivinen ilmapiiri ja parantaa vuorovaikutusta. Yhdessä tekeminen vahvistaa sosiaalisia ja kognitiivisia taitoja. Oivallus tai elämys, jonka lapsi toiminnan kautta saa, saattaa olla merkityksellinen oppimiskokemus. (Kuusrainen, T. 2002)

Käytettäessä toiminnallisia menetelmiä lapset saavat vaihtoehtoisia tapoja ilmaista itseään luonnollisten taipumustensa mukaisesti. Toiminnallisuus ei edellytä yhteistä

kieltä tai erityisiä taitoja, jolloin esimerkiksi lapsen kielellinen kehittymättömyys ei ole esteenä. (Eklund & Janhunen 2005, 86.) Toiminnallisuuden eri muotoja voi siis käyttää varhaiskasvatuksessa myös niin pienten, alle kolmevuotiaiden, lasten, maahanmuuttajien kuin eri tavoin erityistä tukea tarvitsevienkin lasten kanssa.

Toiminnallisuus lisää lasten yhteistyötä ja edistää sosiaalisia taitoja. Toiminnalliseen oppimiseen sisältyy erilaisia oivalluksia, elämyksiä ja kokemuksia. Toiminnallisia menetelmiä käyttämällä parannetaan lasten aktiivisuutta, osallisuutta ja kokemuksellisuutta sekä vuorovaikutusta ja ilmaisukykyä. Toiminnallisuudesta saatavat hyödyt ovat jaettavissa psyykkisiin, fyysisiin, sosiaalisiin sekä kognitiivisiin. Ne kehittävät myös lasten mielikuvitusta, luovuutta, eläytymiskykyä sekä itsetuntoa ja –tuntemusta. (Leskinen, Jaakkola & Norrena, 2016, 14.)

7.2. Sadut, tarinat ja sadutus

Sadut ja tarinat toimivat oppisen välineenä, vuorovaikutus- ja tunnetaitojen sisäistämisen keinona ja lapsen identiteetin rakennuspalikkana. Satujen ja tarinoiden kertomiseen liittyy myyttisiäkin aineksia sekä kokemuksia ja tunteita, jotka vaikuttavat asenteisiin, tietoihin ja taitoihin. (Kauppinen, M. 2016, 15.)

Sadutuksessa sadutettava kertoo aikuiselle saduttajalle haluamansa tarinan, joka kirjoitetaan ylös juuri sellaisenaan. Valmis satu luetaan ja kertoja saa muokata sitä halutessaan. Saduttaja ei kysele, eikä ehdota aihetta, vaan pitäytyy kuuntelijana. Saduttaminen on mahdollista lähestulkoon koska ja millaisessa ympäristössä tahansa, tärkeintä Karlssonin (2014, 23) mukaan on aikuisen aito kuuntelun halu ja kiinnostus lapsen kertomusta kohtaan.

7.3. Draama

Draamakasvatuksessa yhdistyvät leikki, kertomukset ja kasvatus. Kotkan (2016, 16) mukaan itse draamatyöskentelyn lisäksi lapset oppivat niin sosiaalisia ja vuorovaikutustaitoja kuin itsetuntemustakin.

Karkkulainen (2011) luonnehtii draaman olevan kokemuksellista oppimista, jossa todellisuus ja fiktio yhdistyvät osallistavan prosessin aikana. Hän sanoo draamaprosessin tavoitteena olevan asioiden tutkiminen ja käsitteleminen.

Lapset käsittelevät itselleen tärkeitä asioita spontaaneissa ja omaehtoisissa leikeissään. He harjoittelevat erilaisia rooleja ja taitoja sekä toistavat kokemiaan tapahtumia paremmin niitä ymmärtääkseen. (Eklund & Janhunen 2005, 83.)

Draamassa siirrytään fantasian maailmaan, jossa erilaisiin rooleihin eläytymisen kautta lapsen voi olla luontevampaa kertoa häntä askarruttavista asioista. Draama ei kuitenkaan ole vain esiintymistä yleisölle, vaan sitä syntyy arkipäivän tilanteissa esimerkiksi pehmolelun välityksellä juteltaessa. (Kotka, R. 2011, 17–18)

7.4. Liikkuminen

Heimonen (2019) kirjoittaa ihmisen hahmottavan maailmaa liikkumalla ja keräävän aistiensa kautta jatkuvasti informaatiota ympäristöstään ja muista ihmisistä. Hänen mielestään liikkuminen on erottamaton osa olemistamme ja toimintatapaamme.

Tutkimustulosten mukaan aktiiviset toimintatavat, jotka sisältävät liikkumista, pitävät yllä aivojen verenkiertoa ja niillä on positiivinen vaikutus aivojen hermosolujen ja –verkkojen muodostumisessa. Aivojen verenkierron lisääntyminen taas vaikuttaa suotuisasti lasten keskittymiseen, tarkkaavaisuuteen ja vireystilaan. (Jaakkola, T. & Norrena, J. 2016, 16-17.) Heidän mukaansa toiminnallisten menetelmien käytön tehokkuus pohjautuukin osaltaan liikkumisen lisäämiseen ja liikkumattomuuden vähentämiseen.

7.5. Musiikki

Huhtinen-Hildénin (2019, 21) mukaan musiikin käyttäminen varhaiskasvatuksenkin arjessa on mahdollista. Hänen mielestään musiikin vaikutus ihmisiin on moninainen ja sen välityksellä hyvinvointi ja mielekkyys ovat kasvatettavissa. Hän kirjoittaa, että

musiikkia kuuntelemalla ja soittamalla sekä laulamalla, kokemalla ja musiikin tahtiin liikkumalla saa uusia näkökulmia ja voimavaroja elämään.

Sinkkosen (2012, 258-264) mielestä musiikki vie tuntemattomiin ajatuksiin turvallisesti lohduttaen ja liikuttaen ihmistä. Hän kirjoittaa musiikin aistimisen alkavan jo 20. raskausviikon paikkeilla ja musiikin olevan peruskokemuksiimme kuten hengitykseen ja pulssiin rinnastettava vitaliteettitunne. Musiikki vaikuttaa myös mielenterveyteen, tunnetiloihin ja yhtenäisyyteen.

7.6. Taide

Sanana taide saattaa tuntua vieraalta ja kaukaiselta pohtii Iivanainen (2019, 58–97). Hänen mukaansa kuvataiteen menetelmät ovat käytettävissä erilaisissa tilanteissa monenlaisten ryhmien kanssa. Käytettävät menetelmät ja työskentelylle asetettavat tavoitteet tulee vain miettiä kulloisenkin ryhmän tarpeiden pohjalta. Hän listaa taiteen tuottamisen keinoiksi esimerkiksi maalaamisen, piirtämisen, muovailun ja rakentelun. Kuvataidetta voidaan käyttää myös herättämään keskustelua katselemalla ja tutkimalla taidetta ohjatusti. Varhaiskasvatuksessakin kuvien kautta voidaan peilata toiveita, odotuksia, kokemuksia ja muistoja. Iivanainen kirjoittaa taiteen opetuksellisten asioiden, kuten värien oppimisen, lisäksi sen olevan terapeutista ja hyvinvointia lisäävää. Hän muistuttaa valitsemaan vaihtelevia ja leikinomaisia tehtäviä pienten lasten kanssa toteutettaviksi, koska pienten lasten keskittyminen on vielä lyhytaikaista.

7.7. Arjen puuhat

Lasten liian aikainen itsenäiseksi kasvattaminen herättää kriittistä keskustelua Ahosen (2017, 54–55) mukaan silloin tällöin. Tavallisimpia tällaisia tilanteita ovat syöminen ja pukeutuminen. Ahonen muistuttaa, että lapset oppivat eri taitoja hyvinkin yksilölliseen tahtiin ja ettei lapsilta tule vaatia liikaa itsenäistä selviytymistä, vaan sopivasti jokaisen omaan tasoon nähden.

7.8. Leikki

Leikin määrittelemisen riippuu tieteenalasta ja näkökulmasta siihen, yksiselitteistä määritelmää leikistä ei voida tehdä. Marjatta Kalliala (2010, 115) viittaa kirjassa *Jo iso, vielä pieni – Kouluikäisen lapsen maailma ranskalaiseen Roger Cailloisiin (1958)*, joka vuonna 1958 määritteli leikin olevan muusta toiminnasta erillistä, tuottamatonta, ennakoimatonta, kuvitteellista ja säännönmukaista. Ketään ei voi pakottaa leikkiin, muuten siitä katoaa jotain oleellista, joten Caillois korostaakin eritoten vapaaehtoisuutta osallistua leikkiin sekä itse leikin vapautta. Lapset eivät leiki oppiakseen, mutta oppivat leikkiessään. Aikuisilla olisi mahdoton tehtävä opettaa lapsille kaikki ne asiat, jotka lapset omaksuvat leikkiessään, jos ne pitäisi sisällyttää kasvatukseen ilman leikkiä. Erilaiset leikit pohjautuvat eri asioihin, mutta yhteistä on niiden lapsille tuottama ilo ja mielihyvä. (Kalliala 2010, 116–117.)

Sinkkonen (2007, 240–241) on vahvasti sitä mieltä, ettei lapsia milloinkaan saa vaatia eikä tietoisesti ohjata oman sukupuolensa tyyppisiin toimintoihin, vaikka heillä näyttää kuitenkin olevan niihin luontainen taipumus ilman aikuisen ohjausta. Taipumuksella Sinkkonen tarkoittaa tilastollista todennäköisyyttä, jolloin pojat leikkivät äänekkäästi ottaen fyysistä kontaktia toisiinsa. Tilastojen mukaan tyttöjen leikki on hiljaisempaa ja siinä pääosassa ovat ihmissuhteet sekä vuorovaikutus. Onneksi leikille on ominaista luova anarkia sekä rajojen ylittäminen, sillä kaikki lapset eivät sovi näihin kuvauksiin eikä heidän tarvitsekaan.

Kaikille lapsille pitäisi suoda mahdollisuus myös pahan leikkimiseen, koska siten on turvallista tutustua siihen puoleen itsessään ilman syyllisyyttä. Me kaikki ahnehdimme, kadehdimme ja vihaamme eli tunnemme myös pahoja ja rumia tunteita. Itsensä ymmärtämisen kannalta pahuuden käsitteleminen on tärkeää, koska sitä ei voi poistaa kenestäkään, vaan ihminen tasapainottelee koko ajan sisäisen hyvyyden ja pahuuden kanssa. (Vehkalahti & Urho, 2013, 115–116.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatustieteen omaksunut varhaiskasvattaja ei erittele leikkejä tyttöjen ja poikien leikkeihin, vaan luo puitteita ja tarjoaa mahdollisuuksia kaikenlaisiin leikkeihin kaikille lapsille tasapuolisesti. Sukupuolisensitiivisesti toimiva

aikuinen jopa ohjaa lapsia rajoja ylittäviin ja lapsen sukupuolelle epätyypillisiin leikkeihin.

8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

8.1. Toiminnallisen opinnäytetyön määritelmä

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö, sillä työmme pääpainona on tuottaa Kauhajoen kaupungin varhaiskasvattajille luentomateriaalia aiheesta. Toiminnallinen opinnäytetyö tähtää käytännön toiminnan ohjeistamiseen ja järjeistämiseen (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9). Ammattikorkeakoulun tutkimuksellisen opinnäytetyön voi vaihtoehtoisesti toteuttaa toiminnallisena opinnäytetyönä. Se voi olla esimerkiksi ammatilliseen käytäntöön suunnattu opas tai vaihtoehtoisesti jonkin tapahtuman toteuttaminen. Opinnäytetyön lopputuloksena on aina jokin konkreettinen tuote kuten ohjeistus, tietopaketti tai tapahtuma (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51).

Vilkkä ja Airaksinen (2003, 10) toteavat toiminnallisen opinnäytetyön olevan työelämälähtöinen, toteutettu tutkimuksellisella asenteella, käytännönläheinen sekä osoittavan tarpeeksi korkeatasoisesti alan taitojen ja tietojen omaksumista.

Opinnäytetyömme kohderyhmänä on koko Kauhajoen varhaiskasvatuksen kasvatushenkilöstö, koskien kaikkien päiväkotien varhaiskasvattajien lisäksi ryhmäperhepäivähoitajia sekä omissa kodeissaan työskenteleviä perhepäivähoitajia. Keräämme työmme teoriaosuuteen tietoa jo olemassa olevan kirjallisuuden pohjalta, sillä teoriaosuutemme ei ole keskeisessä osiossa työssämme. Toiminnallisen opinnäytetyömme ideana on luoda Kauhajoen varhaiskasvattajille luentomateriaalia sukupuolisensitiivisestä työotteesta ja sen hyödyntämisestä käytännön työssä.

8.2 Opinnäytetyöprosessi

Aloitimme tekemään opinnäytetyötämme keväällä 2018. Tiesimme, että haluamme tehdä varhaiskasvatuksesta opinnäytetyömme ja saimme näin jo rajattua työmme aihealuetta. Toinen meistä on työsuhteessa Kauhajoen varhaiskasvatuksessa, joten yhteistyökumppanin valinta oli meille helppoa. Päädyimme opinnäytetyön aiheeseemme molempien yhteisen mielenkiinnon kautta. Tämän lisäksi Kauhajoen

varhaiskasvatus koki aiheen valinnan tarpeellisenä ja ajankohtaisena asiana. Esittelimme alustavan opinnäytetyön suunnitelman syyskuun 2018 seminaarissa. Tämän jälkeen aloimme kirjoittaa teoriaosuuttamme. Teoriaosuuden me esittelimme marraskuun 2018 seminaarissa. Tämän jälkeen me aloimme suunnittelemaan ja laatia meidän käytännön materiaaliamme eli meidän luentomateriaaliamme Kauhajoen varhaiskasvatukselle. Esittelimme luentomateriaalimme helmikuun 2019 seminaarissa. Luennon kävimme pitämässä Kauhajoen varhaiskasvattajille maaliskuussa 2019. Valmistuvan työemme esitimme huhtikuun 2019 seminaarissa.

Ajattelimme aluksi tehdä aiheestamme vain sähköisen oppaan Kauhajoen varhaiskasvattajille, mutta mietittyämme asiaa päädyimme pitämään aiheestamme luennon, sillä halusimme luoda kontaktin varhaiskasvattajiin ja pitää esityksemme eläväisenä heille. Sähköiset oppaat jäävät helposti lukematta työkiireen keskellä ja toisekseen pidimme tärkeänä kertoa ja jutella sukupuolisensitiivisyydestä varhaiskasvattajien kanssa. Koska sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen ei ole valmiita toimintamalleja, tavoitteenamme oli saada varhaiskasvattajat pohtimaan omia ajatus- ja toimintamallejaan omassa työssään.

Toteutimme luentotilaisuuden Aron päiväkodissa Kauhajoella lasten päiväuniaikaan, jolloin mahdollisimman moni varhaiskasvattajista pääsi osallistumaan luennolle. Osallistujia oli jokaisesta neljästä ryhmästä yhteensä kymmenen ja lisäksi alue-esimies. Olimme valmistaneet luentoa varten power point-esityksen, jonka pohjalta sen pidimme. Esityksemme materiaali jaetaan sähköisesti kaikille Kauhajoen varhaiskasvattajille. Tällöin hekin, jotka eivät päässeet paikalle, saavat oikeaa tietoa sukupuolisensitiivisyydestä ja -neutraaliudesta sekä niiden huomioimisesta omassa työssään.

Luentoamme sisältyi teoriaosuus, jossa korostimme sukupuolisensitiivisyyden ja -neutraaliuden eroja ja niiden huomioimista päivittäisessä kasvatustyössä sekä käytännön vinkkejä varhaiskasvattajille heidän omaan työhönsä.

Palautteen keräämiseksi olimme luoneet lyhyen paperisen palautekyselyn luentoon osallistujille. Yhdestätoista osallistujasta seitsemän vastasi palautekyselyymme. Suurin osa vastaajista koki saaneensa uutta tietoa ja piti luentoa hyödyllisenä, vain yksi vastaajista koki, että hän ei saanut luennosta uutta tietoa ja kahdelle luennosta

ei ollut hyötyä. Uusia ajatuksia luennosta heräsi kaikilla paitsi yhdellä vastaajista. Oma työskenlytapaansa sukupuolisensitiivisyyden huomioiden kaikki vastaajat havahtuivat pohtimaan ja tarkastelemaan. Palautteen perusteella aiheemme koettiin tarpeellisena ja ajankohtaisena. Koemme myös itse, että meidän tavoitteemme toteutuivat, sillä saimme varhaiskasvattajat miettimään omia työskenlytapojaan ja lasten kohtaamista yksilöinä.

9 POHDINTA

Opinnäytetyömme aihe sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta tuli toiveena Kauhajoen varhaiskasvatuksen aluepäälliköltä. Heillä ei ole ollut Kauhajoen varhaiskasvatuksessa asiasta vielä erikseen luentoa, ja koska koimme aiheemme myös meille tärkeäksi ja mielenkiintoiseksi, lähdimme toteuttamaan mielellämme aiheesta teoriapohjaa Kauhajoen varhaiskasvattajille. Ajattelimme vielä työemme alkuvaiheessa, että tekisimme aiheesta sähköisesti jaettavan oppaan, mutta asiaa mietittyämme, päädyimme lopulta suunnittelemaan aiheesta luennon. Päädyimme luento-osittain sen vuoksi, että joka työpaikassa on nykyään omat arjen työkiireet, ja siksi usein nämä oppaat jäävät tämän kiireen keskellä lukematta, tai niihin ei ehditä ainakaan perehtyä riittävän hyvin. Toisekseen koimme luennon hyvänä vaihtoehtona myös siksi, että halusimme saada aiheesta keskustelua varhaiskasvatuksen työntekijöiden kanssa ja osallistaa heitä luennon aikana keskustelemaan ja pohtimaan omaa työtään ja oman työpaikan organisaatiokulttuuria aiheen tiimoilta. Tätä tuki myös tieto, jonka mukaan oppiminen on tehokkaampaa ryhmässä ja vuorovaikutus parantaa ongelmanratkaisukykyä sekä luovaa ajattelua (Halinen ym. 2016, 31).

Aloittaessamme suunnittelemaan työtämme ja luentoamme, koimme haasteelliseksi asiaksi sen, että aiheesta on tehty jo monia erilaisia opinnäytetöitä sekä graduja. Mietimme pitkään, miten saisimme omasta työstämme erilaisen kuin mitä aikaisemmat julkistetut työt olivat olleet. Asiaa mietittyämme, päädyimme korostamaan työssämme toiminnallista osuuttamme, jossa halusimme tuoda varhaiskasvattajille teoretiedon lisäksi vinkkejä erilaisiin arjen toimintojen tilanteisiin missä sukupuolisensitiivinen kasvatusote voitaisiin ottaa huomioon helposti ilman suurempia muutoksia. Alettuamme miettimään näitä arjen toimintoja, oli niitä lopulta todella helppo keksiä ja suunnitella. Päädyimme työssämme ajattelemaan juuri sellaisia tilanteita, joissa varhaiskasvattajien ei tarvitsisi suunnitella erikseen toimintaa, vaan ne olisivat helppo toteuttaa normaalin työn rinnalla. Yhtenä esimerkkinä toimimme esiin luennossamme, että mitä jos sadun pelastettava prinsessa olisikin prinssi, ja prinsessa tulisi pelastamaan prinssin.

Varhaiskasvattajat pitivät ajatusta hyvänä ja hauskana, eikä tällaisen toteutus vaadi lopulta työntekijältä yhtään sen enempää aikaa kuin normaali sadunkaan lukeminen. Toimme luennossamme esiin paljon tämän kaltaisia ideoita, jotka olisivat mahdollisimman helppoja toteuttaa arjessa.

Luentomme yhteydessä keräsimme pienen paperisen palautekyselyn luento-osallistuneille ihmisille. Palautekysely löytyy työmme liitteet-osiosta. Saimme palautekyselyn pohjalta paljon hyvää palautetta, ja moni kokikin luentomme antaneen heille sekä uutta tietoa että pohdiskelua omaan työhönsä. Koemme siis onnistuneemme omassa työssämme, sillä tärkeimpänä tavoitteenamme oli tuoda uutta tietoa sukupuolisensitiivisyydestä ja herätellä yleisesti osallistujia miettimään ja pohtimaan omia näkemyksiään ja ajatuksiaan sukupuolisensitiivisyydestä, ja miten he voisivat mahdollisesti jatkossa hyödyntää sitä omassa työssään. Saimme omasta mielestämme koottua luento juuri ne oleelliset asiat aiheestamme, joiden ajattelimme olevan hyödyllisiä varhaiskasvattajien työssä. Tätä asiaa helpotti myös se, että toinen meistä työskentelee Kauhajoen varhaiskasvatuksessa, ja hän tietää mitkä asiat ovat tärkeitä ottaa huomioon alalla työskenneltäessä.

Työmme valmistuttua, meille heräsi ajatus siitä, että olisimme voineet ottaa myös vanhempien näkökulman huomioon työssämme. Toisaalta aikataulumme ei olisi tähän riittänyt, mutta koemme tärkeänä asiana myös sen, että vanhempien näkemykset oman lapsen sukupuolisuudesta tulevat myös kuulluksi ja arvostetuksi varhaiskasvatuksessa. Toinen ajatus mikä meille heräsi työmme valmistuttua, oli se, saavatko isät riittävästi tietoa, tukea ja arvostusta, sillä vaikka tasa-arvo alkaa olla paremmassa suunnassa yhteiskunnassamme, on yhä yleistä se, että lapsen äidin kanssa keskustellaan enemmän lapseen liittyvistä asioista kuin isän kanssa. Nämä ovat sellaisia asioita, joista olisi mielenkiintoista joskus saada tutkimustietoa.

Sukupuolisensitiivisyydestä puhutaan nykyään paljon yhteiskunnassamme, mutta se sekoitetaan arkikielessä usein sukupuolineutraaliuteen. Halusimme tuoda omassa työssämme ja luennossamme esiin näiden kahden eri käsitteen eroavaisuudet ja korostaa sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tärkeyttä nykypäivän maailmassa. Koemme aiheemme tärkeäksi puheenaiheeksi varhaiskasvatuksessa, mutta myös koulu- ja työelämässä. Yhteiskuntamme on muuttunut paljon viimeisten

vuosikymmenten aikana, ja siksi pidämme tärkeänä, että jokainen yksilö tulee huomioiduksi juuri omana itsenään. Voidaan siis todeta, että enää ei ole vain tyttöjä ja poikia, vaan myös kaikkea niiden väliltä, ja se on mielestämme tärkeää osata ottaa huomioon niin varhaiskasvatuksessa kuin koko yhteiskunnassamme. On kuitenkin tärkeää tuoda ilmi, että siinä ei ole myöskään mitään väärää, että tyttöä sanotaan tytöksi tai poikaa pojaksi. Tärkeämpää on osata huomioida ja hyväksyä jokainen yksilö juuri sellaisena kuin hän on eikä automaattisesti kategorisoida tyttöä sellaiseksi kuin tyttöjen ”kuuluisi olla” ja sama tilanne poikien kohdalla.

LÄHTEET

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-kustannus.

Cacciatore, R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin: Eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Opas vanhemmille. Helsinki: WSOY.

Caillois, R. 1961. Man, Play and Games. Alkuteos: Les jeux et les hommes. Le masque et vertige. 1958. New York: The Free Press.

Eklund, K. & Janhunen, T. 2005. Leikin ja toiminnan lapset. Teoksessa: T. Janhunen & S. Sura (toim.) Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Tampere: Resurssi, 84–94.

Halinen, I., Hotulainen, R., Kauppinen, E., Nilivaara, P., Raami, A. & Vainikainen, M-P. 2016. Ajattelun taidot ja oppiminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Heimonen, K. 2019. Ruumiillisuuden kuuntelu – liike ja pysähdys liikkeessä. Teoksessa: A. Karjalainen (toim.) Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 197–226.

Huhtinén-Hilden, L. 2019. Elämän ja arjen musiikkia – musiikillisen ilmaisun monia mahdollisuuksia. Teoksessa: A. Karjalainen (toim.) Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 21–55.

Huuki, T., Kivijärvi, A. & Lunabba, H. 2018. Johdanto: Kohti sukupuolivastuullista poikatutkimusta. Teoksessa: A. Kivijärvi, T. Huuki & H. Lunabba (toim.) Poikatutkimus. Tampere: Vastapaino, 8–25.

Huuska, M. & Karvinen, M. 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa: O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 31–53.

Huuska, M. 16.11.2017. Seta. Viisi myyttiä lapsista ja sukupuolen moninaisuudesta. [Verkkosivusto]. [Viitattu 30.1.2019]. Saatavana: <https://seta.fi/2017/11/16/viisi-myyttia-lapsista-ja-sukupuolen-moninaisuudesta/>

Iivanainen, S. 2019. Väriä elämään – kuvallinen ilmaisu hyvinvointia edistämässä. Teoksessa: A. Karjalainen (toim.) Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 57–100.

Kalliala, M. 2010. Leikkivä lapsi. Teoksessa: E. Jokela & H. Pruuki (toim.) Kouluikäisen lapsen maailma. Jo iso vielä pieni. Helsinki: LK-kirjat / Lasten keskus Oy.

Karkkulainen, M. 2013. Siivet selkään. Draamakengät jalkaan. Kohtaamisia draaman pedagogisilla näyttämöillä. 2.painos. Helsinki: Tmi Raija Airaksinen / Draamatyö.

Karlsson, L. 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kataja, J., Jaakkola, T. & Liukkonen, J. 2011. Ryhmä liikkeelle! Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kauppinen, M. 2016. Tarinallisuus. Teoksessa: J. Norrena (toim.) Ryhmä oppimaan! Toiminnallisia työtapoja ja tehtäväkehyksiä. Jyväskylä: PS-kustannus, 15.

Kinnunen, M. 2001. Luokiteltu sukupuoli. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Kotka, R. 2011. Tarinat tunteiden tulkkina. Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kotka, R. 2016. Draama. Teoksessa: J. Norrena (toim.) Ryhmä oppimaan! Toiminnallisia työtapoja ja tehtäväkehyksiä. Jyväskylä: PS-kustannus, 16.

Kuntaliitto. 20.12.2018. Kunnan velvoite järjestää varhaiskasvatusta. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 25.3.2019]. Saatavana: <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/opetus-ja-kulttuuri/varhaiskasvatus>

Kuusrainen, T. 2002. Toiminnallisuus lastensuojelun perhetyössä - Puuhastelua vai tavoitteellista toimintaa? Helsinki: Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta, Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu–tutkimus. [Viitattu 17.4.2019]. Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/11104>
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/11104/abstract.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

L 8.8.1986/609. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta.

L 628/1998. Perusopetuslaki

L 11.6.1999/731. Perustuslaki.

L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki.

Lapsen oikeudet. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 12.4.2019]. Saatavana: <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Leskinen, E., Jaakkola, T. & Norrena, J. 2016. Toiminnallisuus. Teoksessa: J. Norrena (toim.) Ryhmä oppimaan! Toiminnallisia työtapoja ja tehtäväkehyksiä. Jyväskylä: PS-kustannus, 14.

Lindon, J. 2006. Equality in early childhood. Linking Theory and Practice. London: Hodder Arnold.

Mahkonen, S. 2018. Varhaiskasvatuslaki. Helsinki: Edita.

Opas intersukupuolisen lapsen perheelle ja läheisille. 2019. [Verkkojulkaisu]. Seta. [Viitattu 27.3.2019]. Saatavana: <https://www.dropbox.com/s/c4enp0vhiv32yow/ISperheet2019.pdf?dl=0>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Ei päiväystä. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Sukupuolella on väliä. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.8.2018]. Saatavana: <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/mina-ja-kulttuuri/sukupuolella-on-valia/>

Opetushallitus. Ei päiväystä. Kasvatus, koulutus ja tutkinnot. Esiopetus. [Verkkosivu] [Viitattu: 30.1.2019]. Saatavana: https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/esiopetus

Puura, K. & Laukkanen, E. 2016. Lapsen ja nuoren psyykinen kehitys: Biopsykososiaalinen kehitys. Teoksessa: K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim. 20–22.

Ristkari, M., Suni, N. & Tyni, V. 2018. Sukupuolena ihminen. Tietokirja transsukupuolisuudesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Tekijät ja Kustannusosakeyhtiö Tammi. Painettu Eu:ssa.

Sateenkaaritieto. 22.11.2018. Seta. [Verkkosivusto]. Sateenkaaritieto. [Viitattu 25.1.2019]. Saatavana: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanoja/>

Seta. Ei päiväystä. Sateenkaaritieto. [Verkkosivusto]. Sukupuolen moninaisuus. Intersukupuolisuus. [Viitattu 25.1.2019]. Saatavana: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/intersukupuolisuus/>

Sinkkonen, J. 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Uusipainos. Helsinki: WSOY cop.

Sukupuolen moninaisuus ja lapset. 2019. Seta. Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamisesta. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 27.1.2019]. Saatavana: https://www.dropbox.com/s/pina1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille2019.pdf?dl=0

Sukupuolen moninaisuus. 2017. Seta. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 27.1.2019]. Saatavana: https://www.dropbox.com/s/xn6ncaqdmf6qr87/seta_sukupuolen_moninaisuus_kevyt.pdf?dl=0

Suomen Setlementtiliitto. Ei päiväystä. Sukupuolisensitiivisyys. [Verkkosivu]. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: <https://www.setlementti.fi/sukupuolisensitiivisyys/sukupuolisensitiivisyys3/>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäynti [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-5528. Ammatti ja sosioekonominen asema 2008, Liitetaulukko 1. Suurimmat naisten ammattiryhmät (naisia 90–100 % ammattiryhmästä) vuonna 2008. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 26.3.2019]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/tyokay/2008/04/tyokay_2008_04_2010-12-03_tau_001.fi.html

Suomen YK-liitto. Ei päiväystä. Tasa-arvo. [Verkkosivu]. [Viitattu 4.11.2018]. Saatavana: <https://www.ykliitto.fi/yk70v/sosiaalinen/tasa-arvo>

Syrjäläinen, E. & Kujala, T. 2010. Sukupuolittietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa: Hallitsemme keskeiset käsitteet? Teoksessa: M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani. Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 23–40.

Tasa-arvo, syrjintä ja sukupuolen moninaisuus. 2015. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 25.3.2019]. Saatavana: https://www.tasa-arvo.fi/documents/10181/34936/Syrjinta_netti.pdf/a15b8808-fc9c-435c-b281-412856d58837

Tasa-arvoa päiväkotiin. 31.8.2016. Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa-hanke. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 30.1.2019]. Saatavana: <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/TASAArvoap%C3%A4iv%C3%A4kotiin.pdf>

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. 2015. 13,17. Naisasialiitto Unioni ry. [Verkkojulkaisu]. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. [Viitattu 3.11.2018]. Saatavana: http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/Kouluttajan-opas_LUONNOS_22_5.pdf

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. 21.3.2018. Sukupuolten tasa-arvo. [Verkkosivu]. [Viitattu 27.1.2019]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuoli-identiteetti>

Transtukipiste. Ei päiväystä. Transsukupuolisuus. Sukupuoliristiriita. [Verkkosivusto]. [Viitattu 30.1.2019]. Saatavana: <https://transtukipiste.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/>

Trasek. Ei päiväystä. Käsitteitä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 22.1.2019]. Saatavana: <http://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/>

Tyttöjen talo. Ei päiväystä. Sukupuolisensitiivisyys. [Verkkosivu]. Loisto settlementti ry. [Viitattu 17.8.2018]. Saatavana: <https://tyttojentalo.fi/tyttojen-talo/sukupuolisensitiivisyys>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Opetushallitus. [PDF]. [Viitattu 4.11.2018]. Saatavana: https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vehkalahti, R. & Urho, T. 2013. Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki: Lasten keskus.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1-2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Winnicot, D.W. 1971. Playing and reality. Harmondsworth, Middlesex: Penguin.

Yhdenvertaisuus. Ei päiväystä. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvo on tärkeä suomalainen arvo. [Verkkosivu]. [Viitattu 4.11.2018]. Saatavana: https://yhdenvertaisuus.fi/web/stm/140-vuotta-tasa-arvotyota?p_p_auth=laNE2bsc&p_p_id=49&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&49_struts_action=%2Fmy_sites%2Fview&49_groupId=1271139&49_privateLayout=false

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITTEET

Liite 1.

Liite 1. Pieni palautekysely

PIENI PALAUTEKYSELY

SAITKO LUENNOLLA UUTTA TIETOA? Kyllä En

OLIKO LUENNOSTA SINULLE HYÖTYÄ? Kyllä Ei

HERÄTTIKÖ LUENTO UUSIA AJATUKSIA? Kyllä Ei

SAIKO LUENTO SINUT MIETTIMÄÄN OMAA TYÖSKENTELYTAPAASI? Kyllä
Ei

MITÄ OLISIT KAIVANNUT LISÄÄ TAI MIKÄ OLI TURHAA:

AVOIN PALAUTE:

KIITOS VASTAUKSISTASI! 😊